

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Παυλόδιον

ΚΑΙ

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ
(12-14/5/2022)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΣΤΙΟΥ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΑΡΧΕΙΑΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ - ΤΥΠΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΑΤΡΑ 2023

Το περιοδικό *Πλανόδιον*
και οι συνεργάτες του

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ
(12-14/5/2022)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΣΤΙΟΥ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΑΡΧΕΙΑΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ - ΤΥΠΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΑΤΡΑ 2023

Ο κριτικός λόγος του Γιώργου Αράγη στο περιοδικό *Πλανόδιον*

Δέσποινα Παπαστάθη

Ημελέτη των περιοδικών λόγου και τέχνης στα οποία κυριαρχούν οι λογοτεχνικές, κριτικές και καλλιτεχνικές συνεργασίες συμβάλλει σημαντικά στην κατανόηση και ερμηνεία της πνευματικής ιστορίας μιας εποχής. Τα λογοτεχνικά περιοδικά απηχούν τα ενδιαφέροντα και τις φιλοδοξίες των εκδοτών και των συνεργατών τους, αλλά και τις λογοτεχνικές και αισθητικές τάσεις που χαρακτηρίζουν την εποχή τους. Το περιοδικό *Πλανόδιον* κυκλοφόρησε από το 1986 έως το 2012, σε 52 τεύχη. Εκδότης και διευθυντής του ήταν ο ποιητής Γιάννης Πατίλης. Το περιοδικό απέκτησε με την πάροδο του χρόνου σταθερή δομή. Δημοσίευσε πρωτότυπα ποιητικά και πεζογραφικά κείμενα, μεταφράσεις ποιημάτων, πεζών και δοκιμίων ξένων λογοτεχνών, μεταφράσεις κειμένων της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, βιβλιοκρισίες πάνω σε κείμενα της τρέχουσας κάθε φορά βιβλιοπαραγωγής και σχόλια σε

επίκαιρα πολιτισμικά ζητήματα. Το περιοδικό ισορροπούσε ανάμεσα στη λογοτεχνία, τις θεωρητικές αναζητήσεις, αλλά και την ελεύθερη και απρόσκοπτη έκφραση προσωπικών απόψεων.

Στις ενότητες «ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες* Αναφορές* Σχόλια», καθώς και «ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΑ: Σχόλια για τον πολιτισμό και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», ο κριτικός λόγος του Γιώργου Αράγη είναι συχνός και διεισδυτικός. Ο Γιώργος Αράγης γεννήθηκε το 1936 στο Μεγάλο Περιστέρι Ιωαννίνων. Σπούδασε ιατρική και σκηνοθεσία κινηματογράφου στην Αθήνα. Εργάστηκε ως νοσοκομειακός ιατρός και, στη συνέχεια, ως ελεύθερος επαγγελματίας. Όντας φοιτητής χρημάτισε μέλος της εκδοτικής ομάδας (1962-1967) του λογοτεχνικού περιοδικού *Ενδοχώρα*, στα Ιωάννινα. Συνεργάστηκε με πολλά περιοδικά, όπως *Δοκιμασία*, *Αντί*, *Διαβάζω*, *Εκηβόλος*, *Η Λέξη*, *Γράμματα και Τέχνες*, *Νέα Εστία*, *Παρατηρητής*, *Εντευκτήριο*, *Φιλολόγος*, *Ποίηση*, «*Κ*», *Μανδραγόρας*, και εφημερίδες όπως *Η Καθημερινή*, *Το Βήμα*, *Ελευθεροτυπία*, *Αυγή*, *Ηπειρωτικός Αγών* κ.ά. Έχει γράψει περισσότερα από δέκα βιβλία για ποικίλα ζητήματα της λογοτεχνικής κριτικής, εισαγωγές σε ανθολογίες, ενώ είναι ιδρυτικό μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων. Υπήρξε τακτικός συνεργάτης του περιοδικού *Πλανόδιον*, καθώς από το τεύχος 14 έως το 52 συναντάμε συνολικά 70 κείμενα του Αράγη, τα οποία συνιστούν βιβλιοκριτικές πάνω στην τρέχουσα πεζογραφική και ποιητική παραγωγή, δοκίμια σε επίκαιρα πολιτισμικά ζητήματα, αφηγήματα και επιστολές. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να παρουσια-

στούν οι όροι και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κριτικού λόγου του Γιώργου Αράγη, ενός λόγου που πάντα «έδειχνε τα χαρτιά του», όπως αυτός διατυπώθηκε στο περιβάλλον του περιοδικού *Πλανόδιον*.

Ο δοκιμιακός λόγος του Γιώργου Αράγη στο Πλανόδιον

Ειδικότερα από άποψη ειδολογική, τα κείμενα που δημοσίευσε ο Αράγης στο *Πλανόδιον* διακρίνονται σε δοκίμια –24– (βλ. Πίνακα 1 στο Παράρτημα), στα οποία ο αναγνώστης αισθάνεται «την ψυχική ένταση που παρέχει η δοκιμιακή έκφραση»¹ του συγγραφέα, καθώς και «την ευφορία του ελεύθερου στοχαστή»,² σε βιβλιοκρισίες –43– (βλ. Πίνακα 2 στο Παράρτημα) και σε σύντομα αφηγήματα, αυτοτελή διηγήματα ή μέρη ευρύτερης σύνθεσης –τρία– (βλ. Πίνακα 3 στο Παράρτημα).

Ο δοκιμιακός λόγος συνιστά για τον Γιώργο Αράγη τον *ελεύθερο δρόμο*,³ μιας και οδηγεί σε κείμενα που έχουν προσωπικό χαρακτήρα και αποτελούν «στοιχεία αυτογνωσίας, αλλά και γενικότερου προβληματισμού, με χρονική διάρκεια».⁴ Όπως ο συγγραφέας έχει γράψει στο «Χρονικό (Η πορεία μου προς την κριτική και το δοκίμιο)», στα δοκίμια

δεν υπήρχαν οι κοσμικοί περιορισμοί της κριτικής, αλλά η ελεύθερη περιπλάνηση σε ό,τι τραβούσε το ερευνητικό ενδιαφέρον. Ανεξάρτητα από την αξία που μπορούσε να

¹ Αράγης 2012α: 121.

² Ο.π.

³ Αράγης 2012α: 119.

⁴ Ο.π.

έχουν για τους άλλους αυτές οι περιπλανήσεις, είχαν την υποκειμενική γοητεία που παρέχει η οποιαδήποτε μικρή ή μεγάλη ανακάλυψη. Κι ήταν ένας τρόπος αυτοδικαίωσης, ύστερα από την εγκατάλειψη [...] της ακαδημαϊκής ιατρικής σταδιοδρομίας, το γεγονός ότι προέκρινα τη σχέση μου με τη λογοτεχνία.⁵

Ο Αράγης στα δοκίμιά του στο περιοδικό *Πλανόδιον* διερευνά ζητήματα της λογοτεχνικής κριτικής, όπως είναι η σχέση της λογοτεχνίας και της κριτικής με τον αναγνώστη, οι κανόνες δεοντολογίας που πρέπει να διέπουν την κριτική ενός λογοτεχνικού έργου, η νομιμότητα των κριτικών κειμένων, ο ρόλος των εκδοτών και η επιθυμία του κέρδους. Επίσης, σχολιάζει τα κρατικά λογοτεχνικά βραβεία και τη συγκρότηση των επιτροπών αυτών, καθώς και το λογοτεχνικό βραβείο των αναγνωστών που θέσπισε το ΕΚΕΒΙ, ένα «βραβείο χύμα, με πολλές πόρτες ανοιχτές».⁶ Καταθέτει τον προβληματισμό του για τη χρεοκοπία της γλώσσας στον δημόσιο, γραπτό και προφορικό, λόγο από πολιτικούς και δημοσιογράφους, για το μονοτονικό ή πολυτονικό σύστημα, για την ορθή ή μη επιλογή των λέξεων και τη γνώση του περιεχομένου τους. Παράλληλα, ακονίζει για άλλη μια φορά το ξίφος του απέναντι στον Νάσο Βαγενά με αφορμή τις θέσεις του τελευταίου για τη σχέση του Σεφέρη με τον Καρυωτάκη και τον καρυωτακισμό, ενώ απαντά στα σχόλια του Νίκου Λάζαρη πάνω σε ομιλία του για τους ποιητές της δεύτερης μεταπολεμικής γε-

⁵ Αράγης 2012α: 121.

⁶ Αράγης 2008: 874.

νιάς, αντικρούοντας, ανάμεσα σε άλλα, την άποψη του Λάζαρη πως ο Ρουμελιωτάκης είναι μετριότατος ποιητής. Πλήρες συγκίνησης είναι το δοκίμιο του Αράγη in memoriam για τον Γιάννη Ζουγανέλη, ενώ δεν φείδεται των θετικών σχολίων για τη Μάγια Τσόκλη και τα ντοκιμαντέρ της. Ιδιαίτερη μνεία αξίζουν τα δοκίμια του συγγραφέα για τους ποιητές Ανέστη Ευαγγέλου και Μίλτο Σαχτούρη: «Ανέστης Ευαγγέλου. Ένας μεταπολεμικός ποιητής» και «Για την ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη», αντίστοιχα. Η δυναμική και η βαρύτητα των δύο τελευταίων δοκιμίων έγκεινται στις απόψεις που καταθέτει ο Αράγης για τον ρόλο του ποιητή στην εποχή του, για το ότι ο κριτικός οφείλει να δείχνει και όχι να αποδεικνύει το ποιητικό γεγονός, αλλά και για την ενεργητική στάση του αναγνώστη προς την κατεύθυνση αυτή, αφού είναι εκείνος που θα σταθμίσει με βάση τις δικές του πνευματικές και ψυχικές δυνάμεις το κατά πόσο ανταποκρίνονται πειστικά στον ίδιο τα όσα του παρουσιάζονται. Ο αναγνώστης της ποίησης, κατά τον Αράγη, θα πρέπει να πλησιάζει έναν ποιητή και το έργο του όντας διαθέσιμος και ελευθερωμένος από προσχηματικές αντιλήψεις για το τι είναι ή δεν είναι η ποίηση, από τα προηγούμενα ποιητικά του διαβάσματα, προϋδεσμένος ότι θα συναντήσει κάτι μορφικά και ουσιαστικά πρωτόγνωρο.

Ο κριτικός λόγος του Γιώργου Αράγη στο Πλανόδιον

Το συγγραφικό έργο του Γιώργου Αράγη αποδεικνύει ότι στη σκέψη του «η κριτική είχε το πάνω χέρι, γιατί υπήρχε

η απτή σχέση με το αντικείμενό της και γιατί σχετιζόταν με την επικαιρότητα». ⁷ Διαβάζοντας τις πρόσφατες εκδόσεις νέων ποιημάτων, διηγημάτων ή μυθιστορημάτων, ο Αράγης δηλώνει ότι «σχηματιζόταν στο μυαλό μου το σχέδιο μιας νοερής βιβλιοκρισίας. Τούτο συνιστούσε διαρκές κέντρισμα να ασχοληθώ με την κριτική». ⁸ Ο κριτικός και συγγραφέας ορίζει και οριοθετεί το περιεχόμενο της έννοιας «λογοτεχνική κριτική», λέγοντας αρχικά το τι δεν είναι:

Μιλώντας αρνητικά θα έλεγα ότι δεν αναφέρομαι στις απόψεις που συγκροτούν τη θεωρία της λογοτεχνίας, ούτε σε κείμενα [...] που ανήκουν στη θεωρία της λογοτεχνικής κριτικής. Επίσης δεν αναφέρομαι στον απρόσωπο διάλογο ανάμεσα στα παλαιότερα και στα νεώτερα λογοτεχνικά έργα, καθώς και στην κριτική λειτουργία των λογοτεχνών κατά την ώρα της δουλειάς τους. Λέγοντας λογοτεχνική κριτική έχω στο νου μου την κριτική πράξη που αντιπροσωπεύουν ορισμένα κείμενα με τα οποία μερικοί άνθρωποι έκριναν συγκεκριμένα λογοτεχνικά έργα. Με άλλα λόγια αυτό που θα λέγαμε εφαρμοσμένη κριτική της λογοτεχνίας. ⁹

Η κριτική εν γένει είναι μια «διανοητική ενέργεια συνηφασμένη με την ιστορική και υποκειμενική ύπαρξη του ανθρώπου που την ασκεί και με τις ιστορικές συνθήκες μέσα στις οποίες ασκείται». ¹⁰ Η λογοτεχνική κριτική, ειδικότερα, ορίζεται ως λόγος για τη λογοτεχνία, ως «δημιουργία

⁷ Αράγης 2012α: 119.

⁸ Ο.π.

⁹ Αράγης 1988: 67.

¹⁰ Καρτσάκης 2009: 27.

εντός της δημιουργίας».¹¹ Ως λόγος για τη λογοτεχνία, περικλείει περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και αξιολόγηση του έργου.¹² Το ιδιαίτερο γνώρισμα της λογοτεχνικής κριτικής να «μας δείχνει ή μας υποδείχνει, κατά τρόπο αναλυτικό, τα στοιχεία που συνθέτουν τη λογοτεχνική υπόσταση των έργων»¹³ τη διαφοροποιεί από τη βιβλιοπαρουσίαση, που έχει κατεξοχήν ενημερωτικό χαρακτήρα, και από τη φιλολογική ανάλυση των λογοτεχνικών έργων, που αντιμετωπίζει γνωστικά το αντικείμενό της. Ο κριτικός της λογοτεχνίας αξιολογεί τα έργα που παρουσιάζει στον αναγνώστη, χωρίς βέβαια να αποκλείει αναφορές σε άλλα στοιχεία των λογοτεχνικών κειμένων, όπως ιστορικά, κοινωνικά, ιδεολογικά, πραγματολογικά, τεχνικά κ.λπ. Έτσι, όπως αναφέρει ο Νίκος Φωκάς,

για τον κριτικό η κριτική θα πρέπει να είναι ένας συνεχής βασανιστικός και αγαπητικός εξαναγκασμός του κειμένου να ομολογήσει. Να ομολογήσει τι; Αυτό που δε θα ομολογούσε κανονικά στον κοινό αναγνώστη, δηλαδή αυτό που όντως είναι – την ταυτότητά του, την αλήθεια του ή το ψέμα του, την υψηλότερη ή χαμηλότερη πνευματικότητά του.¹⁴

Ο αξιολογικός αυτός προσανατολισμός είναι που καθιστά, σύμφωνα με τον Αράγη, περιττή τη χρήση της θεωρίας της κριτικής, αφού «δεν βοηθάει τους κριτικούς να σταθμίζουν θετικά ή αρνητικά ένα λογοτεχνικό κείμενο.

¹¹ Ουάιλντ 1984: 55.

¹² Καρτσάκης 2009: 27.

¹³ Ο.π.

¹⁴ Φωκάς 1982: 159.

Μάλιστα μπορεί να έχει αλλοτριωτική επίδραση αν χρησιμοποιηθεί σαν συνταγή». ¹⁵ Ωστόσο, μέσα από τη μελέτη παραδειγματικών κριτικών πράξεων, η θεωρία της κριτικής προσφέρει στον κριτικό της λογοτεχνίας «ένα γενικό πλαίσιο, στο οποίο εντάσσεται η κριτική», ¹⁶ που προφυλάσσει τον κριτικό από τυχόν παρανοήσεις.

Στην κριτική της λογοτεχνίας, κεφαλαιώδους σημασίας για τον Γιώργο Αράγη, όπως γράφει στο δοκίμιό του με τίτλο «Ο λόγος σημαίνει αλλά και υποσημαίνει», ¹⁷ είναι μερικές λέξεις με κύρος αξιώματος, που προϋποθέτουν την άρρητη λειτουργία του λόγου, αυτή δηλαδή που δεν μπορούμε να εντοπίσουμε σε συγκεκριμένα γλωσσικά στοιχεία. Οι λέξεις αυτές, χωρίς να είναι επιστημονικοί όροι, φέρουν μέσα τους την ουσία της κριτικής προσέγγισης ενός λογοτεχνικού έργου. Υποβολή ψυχικών καταστάσεων, διαθέσεων, τάσεων, αυθεντικότητα καταστάσεων, γνησιότητα συναισθημάτων και ειλικρίνεια ομολογιών συνιστούν τους τέσσερις πυλώνες της κριτικής προσέγγισης των λογοτεχνικών έργων, χωρίς τους οποίους η ιδιότυπη αποστολή της κριτικής –με προεξάρχουσα την αξιολόγηση των κειμένων, μιας και σκοπός της είναι «να διακρίνει και να διαχωρίζει, στο επίπεδο των κειμένων, την ήρα από το στάρι» ¹⁸– καθίσταται ανέπηρε. Αντίθετα, οι κακοί δαίμονες ¹⁹ της λογοτεχνικής κριτικής, σύμφωνα με τον Γιώργο

¹⁵ Αράγης 2012γ: 311.

¹⁶ Ο.π.

¹⁷ Αράγης 1991β: 36-40.

¹⁸ Αράγης 1991β: 38.

¹⁹ Αράγης 1991α: 185.

Αράγη, είναι τα κείμενα τα οποία, αν και δεν τηρούν σαφή κριτήρια, εντούτοις προχωρούν σε σαφείς αξιολογικούς αφορισμούς, στηριζόμενα σε διάφορα «παρά και έξω-αισθητικά δεδομένα και κάπου, άλλοτε παρενθετικά και άλλοτε όχι, έχουν καταχωρισμένη ορισμένη αξιολογική δήλωση».²⁰

Στη στήλη του περιοδικού *Πλανόδιον* «ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια», που κατόπιν μετονομάστηκε σε «Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια», δημοσιεύονται κείμενα θεωρητικά, δοκιμιακά, βιβλιοκρισίες, καθώς και σχόλια που αφορούν τα πολιτισμικά πράγματα του τόπου. Οι βιβλιοκριτικές, παρότι δεν ήταν αρχικός στόχος του περιοδικού, αποτέλεσαν σημαντική ύλη του, αφού, όπως δηλώνει ο Γιάννης Πατίλης, η λογοτεχνία δεν είναι μόνο ιδιωτικό, αλλά κυρίως δημόσιο αγαθό. Ο εκδότης του περιοδικού αναγνωρίζει τη σημασία και την ισχύ της κριτικής που συνιστά «συχνά μορφή εξουσίας, και μάλιστα από τις πιο ύπουλες»,²¹ όπως και, αντίθετα, «την ευεργετική δυνατότητά της να αντιστέκεται στη συγκεντρωτική και ενοποιητική ιδεολογία της εξουσίας, δημιουργώντας και διατηρώντας μέσα στο κοινωνικό σώμα πόλους αντίθεσης και συσπείρωσης διαφορετικών νοημάτων, εξηγήσεων και ερμηνειών».²² Αν φαντάζει ουτοπική μια «καθαρή» και «αντικειμενική» κριτική, αυτό που τουλάχιστον ένας αναγνώστης οφείλει να απαιτεί είναι μια «κριτική αξιοπρεπή, δηλαδή μια κριτική υπο-

²⁰ Ο.π.

²¹ Πατίλης 1990: 439.

²² Ο.π.

φιασμένη για τον κοινωνικό της ρόλο, που να σέβεται τον εαυτό της και τον αποδέκτη της».²³ Οι απόψεις του Πατίλη για τον ρόλο της κριτικής και του κριτικού συμπορεύονται με αυτές του Αράγη. Έτσι, στη στήλη διαβάζουμε κείμενα που βρίθουν από «απολαυστικά μεν, κατακέφαλα δε» σχόλια,²⁴ ενώ συγκεντρώνονται σε αυτή κυρίως οι τακτικοί συνεργάτες του περιοδικού, όπως, ενδεικτικά, ο Νίκος Λάζαρης, ο Φώτης Τερζάκης, ο Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ο Νίκος Φωκάς, ο Σωτήρης Παστάκας και, φυσικά, ο Γιώργος Αράγης και ο Γιάννης Πατίλης.

Στις 43 βιβλιοκριτικές του στο περιοδικό *Πλανόδιον*, ο Γιώργος Αράγης καταθέτει τις σκέψεις του –τηρώντας στο ακέραιο τους κανόνες δεοντολογίας της λογοτεχνικής κριτικής που έχει εξαρχής θέσει– για την τρέχουσα κάθε φορά βιβλιοπαραγωγή και για μια πλειάδα συγγραφέων, όπως οι Γιώργος Σκαμπαρδώνης, Τάκης Θεοδωρόπουλος, Περικλής Σφυρίδης, Χριστόφορος Μηλιώνης, Σωτήρης Δημητρίου, Ζυράννα Ζατέλη, Τόλης Καζαντζής, Δημήτρης Πετσετίδης, Η.Χ. Παπαδημητρακόπουλος, Τάσος Καλούτσας, Δημήτρης Παστουρματζής, Τάκης Σιμώντας, Κώστας Γ. Παπαγεωργίου, Γιάννης Καισαρίδης, Δημήτρης Νόλλας, Πρόδρομος Μάρκογλου, Δημήτρης Μίγας, Γιάννης Ζουγανέλης, Νίκος Δαββέτας, Χρήστος Αστερίου, Μαρία Μήτσора, Λίλα Κονομάρα, Γιώργης Μανουσάκης, Ειρήνη Κίτσιου, Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου κ.ά. Παρατηρούμε ότι αντικείμενο της βιβλιοκριτικής είναι κυρίως πεζά κείμενα, μυθιστορήματα, διηγή-

²³ Ο.π.

²⁴ Γιατρομανωλάκης 1996.

ματα ή αφηγήματα. Ο Αράγης επιχειρηματολογεί πάνω στη μορφή, τη δομή, το περιεχόμενο, τις αφηγηματικές τεχνικές, τη γλώσσα, την απόδοση της ταυτότητας των ηρώων, το κρίσιμο κάθε φορά στοιχείο, το *punctum* που κεντρίζει ή όχι τον αναγνώστη, τη γραμματολογική ταυτότητα του βιβλίου, παρουσιάζοντας, παράλληλα, ευσύννοπτα τη συγγραφική εξέλιξη του εκάστοτε δημιουργού. Ασκεί την ελεγκτική δουλειά του κριτικού με συνέπεια, πάθος και ευθύβληματιά, διαβάζοντας ανάμεσα και πίσω από τις αράδες των κειμένων και καταγράφοντας τους άξιους αλλά και τους «τυχοδιώκτες» λογοτέχνες, τηρώντας στο ακέραιο τον βασικό κανόνα της κριτικής της λογοτεχνίας, που είναι ότι «ο κριτικός έχει δικαίωμα να κρίνει θετικά ή αρνητικά ένα λογοτεχνικό έργο, δεν έχει όμως δικαίωμα να καθυβρίζει τον συγγραφέα του, όποιο κι αν είναι το αμάρτημά του».²⁵ Κι αυτό διότι «η κριτική της λογοτεχνίας συνιστά δημοκρατικό λόγο, επιχειρηματολογεί, δεν “αποφασίζει και διατάζει”».²⁶

Σταχυολογούμε τη βιβλιοκριτική για τη συλλογή διηγημάτων με τίτλο *Χαράμι* του Περικλή Σφυρίδη, όπου ο κριτικός, αφού τοποθετήσει γραμματολογικά τον Θεσσαλονικίο συγγραφέα στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά και τη νεορεαλιστική σχολή, στη συνέχεια αναφέρεται στο προηγούμενο έργο του, το περιοδολογεί και σχολιάζει τα βασικά χαρακτηριστικά του, διακρίνοντας την πιο ώριμη –κατά τη γνώμη του– περίοδο. Ο Αράγης παρουσιάζει τα περιεχόμενα του τόμου, τα χαρακτηριστικά του εκάστοτε

²⁵ Αράγης 2012β: 1105.

²⁶ Ο.π.

αφηγητή και την οπτική γωνία της αφήγησης, ενώ εντοπίζει στην υπό κρίση συλλογή διηγημάτων εκείνο το στοιχείο –την αρετή του συγγραφέα να συγκλονίζει τον αναγνώστη με την απροσδόκητη ανατροπή της πλοκής της ιστορίας– που τη διακρίνει θετικά σε σχέση με τα υπόλοιπα έργα του, αλλά και την τρέχουσα βιβλιοπαραγωγή. Ο κριτικός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον λόγο του συγγραφέα, τη νοηματική δραστηριότητα της γλώσσας, το χρώμα, την ένταση, τον τόνο, την ευχέρεια στους διαλόγους.

Η αποτελεσματική ή μη χρήση της γλώσσας, η ακρίβεια στη γλώσσα και στις ποικίλες σημασίες των λέξεων, οι δυσκαμψίες στη ροή του λόγου, τα «φάλτσα» στη διατύπωση, αλλά και η ικανότητα του συγγραφέα να αποδώσει καίρια, με οικονομία και με πληρότητα τη σχέση ανάμεσα στο κείμενο και σε αυτό που αναφέρεται συνιστούν κύρια σημεία των βιβλιοκριτικών του Αράγης. Επίσης, σχολιάζει διεξοδικά την εναλλαγή των χρονικών βαθμίδων και τον χώρο όπου διεξάγεται η δράση, προσδιορίζοντας με σαφήνεια εκείνα τα τεχνικά χαρακτηριστικά του κειμένου που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του περιεχομένου του. Η ικανότητα του συγγραφέα να αποδίδει χαμηλόφωνα με τις ιστορίες του έναν βαθύτερο προβληματισμό, να περνούν απαρατήρητα μέσα στα γραπτά του τα ουσιαστικά, «να μην χτυπούν το μάτι, να μην προκαλούν αμέσως την προσοχή»,²⁷ κάνοντας πράξη τη ρήση του Παλαμά για τον Παπαδιαμάντη πως «η τέχνη του είναι να μη δείχνει καμιά τέχνη», εκτιμάται από

²⁷ Αράγης 1996: 603.

τον Αράγη ως μία από τις σημαντικότερες αρετές ενός συγγραφέα, καθώς έτσι ο δημιουργός κατορθώνει να δώσει στα γεγονότα την εγκυρότητα της πράξης. Από την άλλη πλευρά, ο Αράγης εντοπίζει και τονίζει, χωρίς κριτική κρυψίνοια, τις αδυναμίες των λογοτεχνικών έργων, όπως, για παράδειγμα, την απουσία έντασης στην εξέλιξη της πλοκής, τη λειψή εμφύσηση ζωής στους ήρωες, τη μη οργανική ενσωμάτωση εξωλογικών στοιχείων, την ανεπιτυχή αξιοποίηση των αφηγηματικών τεχνικών κ.ά., χωρίς δισταγμό, αν και όπως έχει πει:

όταν γράφεις θετικά για έργα που σου άρεσαν, όλα είναι μέλι γάλα. Αν τύχει όμως να γράψεις αρνητική κριτική, ανεξάρτητα αν έχεις επαινέσει προηγούμενα έργα των ίδιων συγγραφέων, σε γράφουν στα κατάστιχα του διαβόλου. Η αρνητική κριτική απαγορεύεται.²⁸

Ο λόγος του Αράγη διανθίζεται συχνά από στοιχεία του προφορικού λόγου με ιδιωματική προέλευση, που του προσδίδουν μια ιδιότυπη ζωντάνια, ενισχύοντας την απόλαυση και εντείνοντας την κριτική οξύδερκεια του αναγνώστη.

Λίγα λόγια για την πεζογραφία του Γιώργου Αράγη στο Πλανόδιον

Στο περιοδικό *Πλανόδιον* ο Αράγης δημοσίευσε, εκτός από τα δοκίμια και τις βιβλιοκριτικές και τρία αφηγήματα

²⁸ Αράγης 2012α: 117.

–«Επιστροφή», «Η επίσκεψη», «Ο γείτονας»–, και αυτοτελή διηγήματα ή μέρη ευρύτερης σύνθεσης, στα οποία ο συγγραφέας αποκαλύπτει στον αναγνώστη με τρόπο υποβλητικό την πάλη της ύπαρξης στην κονίστρα της αυτογνωσίας. Την πρώτη ύλη για τα πεζά αυτά την αντλεί από τα βιώματα της ζωής στην Ήπειρο, εμπλουτισμένα από τα διαβάσματα λογοτεχνικών έργων συγγραφέων όπως ο Βιζυηνός, ο Παπαδιαμάντης, ο Μπεράτης κ.ά., οι οποίοι, όταν έγραφαν, «βρίσκονταν σε κατάσταση απογύμνωσης»²⁹ από «ιδεολογικές, εθνικιστικές, κοινωνικές, ψυχαναλυτικές, κοσμικές και όποιες άλλες προθέσεις».³⁰ Τα πεζά διακρίνονται για την αφηγηματική δεινότητα και το πνεύμα του ελεύθερου από περιορισμούς και σκοπιμότητες στοχαστή, ενώ δεν λείπουν τα σχόλια πάνω σε λογοτεχνικά έργα των Χάκκα, Μηλιώνη, Χατζή, Ιωάννου, Ντοστογιέφσκι, Κάφκα κ.ά.

Αντί επιλόγου

Το 1965, σε μια φιλική συζήτηση με τον Γιάννη Νεγρεπόντη, ο Γιώργος Αράγης, όπως ο ίδιος αφηγείται στο «Χρονικό», είχε πει πως του λείπουν οι φιλολογικές γνώσεις, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει η εξής στιχομυθία:

«Μα εσύ σπουδάζεις ιατρική», μου είπε, «λίγο το 'χεις;»
 «Τι να την κάνω τη σπουδή της ιατρικής, που το μόνο που θέλει είναι μνήμη για ν' αποστηθίζεις απλώς εκατοντάδες

²⁹ Αράγης 2012α: 98.

³⁰ Ο.π.

σελίδες». «Μα η ιατρική σε μαθαίνει σύστημα», επέμενε ο Νεγρεπόντης.³¹

Σύστημα, συνέπεια, γνώση, ειλικρίνεια, εντιμότητα, αντικειμενικότητα είναι κάποιες μόνο από τις αρετές του κριτικού λόγου του Γιώργου Αράγη, οι οποίες εξασφαλίζουν τη νομιμότητα των κριτικών του κειμένων, δηλαδή την τήρηση των κριτηρίων και των κανόνων που έθεσε ο κριτικός ευθύς εξ αρχής και ακολούθησε καθ' όλη τη διάρκεια της συνεργασίας του με το περιοδικό *Πλανόδιον*. Ο κριτικός λόγος του Αράγη απελευθερώνει την κρυφή αλήθεια του λογοτεχνικού έργου, ξεχωρίζοντας, συσχετίζοντας, ερμηνεύοντας, προκρίνοντας τα συστατικά του. Το πλούσιο δοκιμιακό και κριτικό έργο του Γιώργου Αράγη διαμορφώθηκε από τις κρίσιμες περιστάσεις της ζωής, της πραγματικής και της λογοτεχνικής, και περιμένει τον μελετητή του.

³¹ Αράγης 2012γ: 296.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αράγης Γιώργος, *Ζητήματα λογοτεχνικής κριτικής*, Εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα-Γιάννινα ³1988.
- Αράγης Γιώργος, «Ο κριτικός οφείλει να δείχνει τα χαρτιά του», *Πλανόδιον*, 3, 15 (Δεκέμβριος 1991α) 182-185.
- Αράγης Γιώργος, «Ο λόγος σημαίνει αλλά και υποσημαίνει», *Πλανόδιον*, 3, 14 (Ιούνιος 1991β) 36-40.
- Αράγης Γιώργος, «Τάσος Καλούτσας, *Το καινούριο αμάξι* (διηγήματα, Νεφέλη, Αθήνα, 1995)», *Πλανόδιον*, 5, 24 (Δεκέμβριος 1996) 602-607.
- Αράγης Γιώργος, «Το Βραβείο αναγνωστών του ΕΚΕΒΙ», *Πλανόδιον*, 10, 44 (Ιούνιος 2008) 874-876.
- Αράγης Γιώργος, «Χρονικό (Η πορεία μου προς την κριτική και το δοκίμιο). Α' Μέρος», *Νέα Εστία*, 171, 1851 (Ιανουάριος 2012α) 85-121.
- Αράγης Γιώργος, «Συζήτηση για τον καρυωταχισμό και τον καραντωνισμό. Ή τι σημαίνει η λέξη ελαφροχέρης», *Πλανόδιον*, 12, 52 (Ιούνιος 2012β) 1101-1115.
- Αράγης Γιώργος, «Χρονικό (Η πορεία μου προς την κριτική και το δοκίμιο). Β' Μέρος», *Νέα Εστία*, 171, 1852 (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2012γ) 277-315.
- Γιατρομανωλάκης Γιώργης, «Διαβάζω, Δέντρον, *Πλανόδιον*», εφ. *Η Αυγή*, 5.5.1996.
- Καρτσάκης Αντώνης, *Μεταπολεμική κριτική και ποίηση. Ζητήματα αισθητικής και ιδεολογίας*, Εστία, Αθήνα 2009.
- Ουάιλντ Όσκαρ, *Ο κριτικός ως δημιουργός*, μτφρ. Σπύρος Τσακνιάς, Στιγμή, Αθήνα 1984.
- Πατίλης Γιάννης, «Γραμματολογικά παιχνίδια», *Πλανόδιον*, 12 (Ιούνιος 1990) 439-443.
- Φωκάς Νίκος, *Επιχειρήματα για τη γλώσσα, για τη λογοτεχνία*, Εστία, Αθήνα 1982.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1. Δοκίμια του Γιώργου Αράγη στο περιοδικό *Πλανόδιον*

	Βιβλιογραφική αναφορά	Τίτλος
1	τ. 3ος, τχ. 14, Ιούνιος 1991, σ. 36-40	«Ο λόγος σημαίνει αλλά και υποσημαίνει».
2	τ. 3ος, τχ. 15, Δεκέμβριος 1991, σ. 182-185	«Ο κριτικός οφείλει να δείχνει τα χαρτιά του».
3	τ. 5ος, τχ. 24, Δεκέμβριος 1996, σ. 650-654.	[ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΑ: Σχόλια για τον πολιτισμό και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης] «Η κριτική του λογοτεχνικού βιβλίου σήμερα».
4	τ. 6ος, τχ. 25, Ιούνιος 1997, σ. 197-199.	[ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΑ: Σχόλια για τον πολιτισμό και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης] «Τα κρατικά βραβεία».
5	τ. 6ος, τχ. 26, Δεκέμβριος 1997, σ. 376-377.	[ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΑ: Σχόλια για τον πολιτισμό και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης] «Περιοδικά-αφιέρωματα»
6	τ. 6ος, τχ. 27, Ιούνιος 1998, σ. 456-466.	«Ανέστης Ευαγγέλου. Ένας μεταπολεμικός ποιητής».
7	τ. 7ος, τχ. 32, Ιούνιος 2001, σ. 698-700.	[ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΑ: Σχόλια για τον πολιτισμό και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης] «Οι “εκφραστικότερες” λέξεις του δημόσιου προφορικού μας λόγου».
8	τ. 8ος, τχ. 33, Δεκέμβριος 2001, σ. 138-139.	[ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΑ: Σχόλια για τον πολιτισμό και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης] «Η βεβαιότητα των τηλεοπτικών εκφωνητών».
9	τ. 8ος, τχ. 34, Ιούνιος 2002, σ. 304-308.	[ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΑ: Σχόλια για τον πολιτισμό και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης] «Η χρεωκοπία του δημόσιου –επίσημου και ανεπίσημου– λόγου».
10	τ. 8ος, τχ. 34, Ιούνιος 2002, σ. 308-310.	[ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΑ: Σχόλια για τον πολιτισμό και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης] «Πάλι για τα κρατικά λογοτεχνικά βραβεία».
11	τ. 9ος, τχ. 38, Ιούνιος 2005, σ. 383-385.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Κριτικοί και Εξουσία».
12	τ. 9ος, τχ. 40, Ιούνιος 2006, σ. 777-778.	[Αναφορές*Σχόλια] «Άσκοπη συζήτηση ή λόγος περί ενδογλωσσικών μεταφράσεων».
13	τ. 10ος, τχ. 41, Δεκέμβριος 2006, σ. 149-156.	[Αναφορές*Δοκίμια] «Για την ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη».
14	τ. 10ος, τχ. 41, Δεκέμβριος 2006, σ. 233-236.	[Αναφορές*Σελίδες για τον Γιάννη Ζουγανέλη] «Δωρεά της φύσης».
15	τ. 10ος, τχ. 42, Ιούνιος 2007, σ. 338-341.	[Αναφορές*Σχόλια] «Το πουλί κι ο ιπποπόταμος».
16	τ. 10ος, τχ. 44, Ιούνιος 2008, σ. 874-876.	[Αναφορές*Σχόλια] «Το Βραβείο αναγνωστών του ΕΚΕΒΙ».
17	τ. 11ος, τχ. 45, Δεκέμβριος 2008, σ. 203-205.	[Αναφορές*Σχόλια] «Η ιστορία μιας λέξης».

18	τ. 11ος, τχ. 45, Δεκέμβριος 2008, σ. 205-207.	[Αναφορές*Σχόλια] «Με αφορμή μια επί- σκεψη».
19	τ. 11ος, τχ. 46, Ιούνιος 2009, σ. 459-463.	[Αναφορές*Συζήτηση για τη γλώσσα και τον πολιτισμό] «Το ζήτημα, μονοτονικό ή πολυτονικό, αποτελεί ασήμαντη παρωνυ- χίδα στο ουσιαστικό πρόβλημα της νεοελ- ληνικής γλώσσας».
20	τ. 11ος, τχ. 48, Ιούνιος 2010, σ. 943-947.	[Αναφορές*Σχόλια] «Οφειλόμενη Απά- ντηση».
21	τ. 12ος, τχ. 51, Δεκέμβριος 2011, σ. 819-822.	[Αναφορές*Σχόλια] «Τα κλασικά και ο φερε- τζές».
22	τ. 12ος, τχ. 51, Δεκέμβριος 2011, σ. 843.	[Αναφορές: Επιστολή από τον Γιώργο Αράγη] «Με λίγα λόγια».
23	τ. 12ος, τχ. 52, Ιούνιος 2012, σ. 1096-1097.	[Αναφορές*Σχόλια] «Μάγια Τσόκλη».
24	τ. 12ος, τχ. 52, Ιούνιος 2012, σ. 1101-1115.	[Αναφορές*Σχόλια] «Συζήτηση για τον καρυωτακισμό και τον καραντωνισμό. Ή τι σημαίνει η λέξη ελαφροχέρης».

Πίνακας 2. Βιβλιοκρισίες του Γ. Αράγη στο περιοδικό *Πλανόδιον*

	Βιβλιογραφική αναφορά	Τίτλος
1	τ. 3ος, τχ. 16, Ιούνιος 1992, σ. 435-437	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Γιώργος Σκαμπαρδώνης, <i>Μάτι φώσφορο κοινάνα- νερό</i> (διηγήματα, Ιανός, 1989). <i>Η ψίχα της μεταλα- βιάς</i> (διηγήματα, Τραμ, Θεσσαλονίκη, 1990)».
2	τ. 3ος, τχ. 17, Δεκέμβριος 1992, σ. 573-575.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Τάκης Θεοδωρόπουλος, <i>Το αδιανόητο τοπίο</i> («Εστία», Αθήνα, 1991)».
3	τ. 4ος, τχ. 18, Ιούνιος 1993, σ. 108-111.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχό- λια] «Περικλής Σφυρίδης, <i>Χαράμι</i> (διηγήματα, Καστανιώτης, Αθήνα, 1992)».
4	τ. 4ος, τχ. 19, Δεκέμβριος 1993, σ. 271-275.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Χριστόφορος Μηλιώνης, <i>Χειριστής ανελκυστήρος</i> (διηγήματα, Κέδρος, Αθήνα, 1993)».
5	τ. 4ος, τχ. 20, Ιούνιος 1994, σ. 435-439.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Σωτήρης Δημητρίου, <i>Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου</i> (Μυθιστόρημα, Κέδρος, Αθήνα, 1993)».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

6	τ. 4ος, τχ. 20, Ιούνιος 1994, σ. 439-444.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Ζυράννα Ζατέλη, <i>Και με το φως του λύκων επανέρχονται</i> (Μυθιστόρημα σε δέκα ιστορίες, Καστανιώτης, Αθήνα, 1993)».
7	τ. 4ος, τχ. 21, Δεκέμβριος 1994, σ. 580-584.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ:Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια]«Τόλης Καζαντζής, <i>Ματαιότης ματαιοτήτων</i> (διηγήματα, Νεφέλη, Αθήνα, 1994)».
8	τ. 5ος, τχ. 22, Οκτώβριος 1995, σ. 125-129.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Δημήτρης Πετσετίδης, <i>Επίλογος στα χιόνια</i> (διηγήματα, Νεφέλη, Αθήνα, 1993)».
9	τ. 5ος, τχ. 24, Δεκέμβριος 1996, σ. 596-602.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Π.Χ. Παπαδημητράκοπουλου, <i>Ροζαμούνδη</i> (διηγήματα, Νεφέλη, Αθήνα, 1995)».
10	τ. 5ος, τχ. 24, Δεκέμβριος 1996, σ. 602-607.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Τάσος Καλούτσας, <i>Το καινούριο αμάξι</i> (διηγήματα, Νεφέλη, Αθήνα, 1995)».
11	τ. 6ος, τχ. 25, Ιούνιος 1997, σ. 130-134.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Δημήτρης Παστουρματζής, <i>Ο γενναίος που δεν είμαι</i> (διηγήματα, Εντευκτήριο, Θεσσαλονίκη, 1996)».
12	τ. 6ος, τχ. 26, Δεκέμβριος 1997, σ. 346-350.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Περικλής Σφυρίδης, <i>Ψυχή μπλε και κόκκινη</i> (Μυθιστορία, Καστανιώτης, Αθήνα, 1996)».
13	τ. 6ος, τχ. 27, Ιούνιος 1998, σ. 527-532.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Τάκης Σιμώντας, <i>Ο Λάγκος</i> , (μυθιστόρημα, Άγγρα, Αθήνα, 1997)».
14	τ. 6ος, τχ. 28, Δεκέμβριος 1998, σ. 692-696.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Κώστας Γ. Παπαγεωργίου, <i>Πήρε φως</i> (αφήγηση, Κέδρος, Αθήνα, 1998)».
15	τ. 7ος, τχ. 29, Ιούνιος 1999, σ. 119-123.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Γιάννης Κασαρίδης, <i>Χρονικό μιας περιμέρας</i> (διηγήματα, Εξάντας, Αθήνα, 1997)».
16	τ. 7ος, τχ. 29, Ιούνιος 1999, σ. 123-127.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Σωτήρη Δημητρίου, <i>Η φλέβα του λαμού</i> (Διηγήματα, Πατάκης, Αθήνα, 1998)».
17	τ. 7ος, τχ. 29, Ιούνιος 1999, σ. 127-131.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Δημήτρης Νόλλα, <i>Μικρά ταξείδια</i> (Ταξιδιωτικές εντυπώσεις, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998)».
18	τ. 7ος, τχ. 30, Δεκέμβριος 1999, σ. 331-335.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Πρόδρομος Μάρκογλου, <i>Ο χώρος της Ιωάννας και ο χρόνος του Ιωάννη</i> (πεζό κείμενο, τρίτη έκδοση, Νεφέλη, Αθήνα, 1998)».

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ

19	τ. 7ος, τχ. 30, Δεκέμβριος 1999, σ. 335-339.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Δημήτρη Μίγγα, <i>Των κεκοιμημένων</i> (αφηγήματα, Πόλις, Αθήνα, 1999)».
20	τ. 7ος, τχ. 31, Ιούνιος 2000, σ. 497-501.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Νατάσας Κεσμέττη, <i>Μαγεμένο χώμα</i> (διηγήματα, Κέδρος, Αθήνα, 1999)».
21	τ. 7ος, τχ. 31, Ιούνιος 2000, σ. 501-504.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Παναγιώτη Κουσαθανά, <i>Είναι και πράματα βουβά</i> (πεζογραφήματα, Νεφέλη, Αθήνα, 1999)».
22	τ. 7ος, τχ. 32, Ιούνιος 2001, σ. 666-670.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Γιάννη Ζουγανέλη, <i>Ο ήχος της Σάλπιγγος</i> (Αυτοβιογραφικό αφήγημα, Καστανιώτης, Αθήνα, 1999)».
23	τ. 7ος, τχ. 32, Ιούνιος 2001, σ. 670-673.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Γιάννη Κασαρίδη, <i>Συναντήσεις και ενοχές</i> (Διηγήματα, Κέδρος, Αθήνα, 2000)».
24	τ. 8ος, τχ. 33, Δεκέμβριος 2001, σ. 117-122.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Άρι Αλεβίζου, <i>Το αόρατο άσυλο</i> (Μυθιστόρημα, Κέδρος, Αθήνα, 2001)».
25	τ. 8ος, τχ. 34, Ιούνιος 2002, σ. 279-282.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Σωτήρη Δημητρίου, <i>Η βραδυπορία του καλού</i> (Διηγήματα, Πατάκης, Αθήνα, 2001)».
26	τ. 8ος, τχ. 35, Δεκέμβριος 2002, σ. 447-451.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Χριστόφορου Μηλιώνη, <i>Η φωτογένεια</i> (Διηγήματα, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002)».
27	τ. 8ος, τχ. 35, Δεκέμβριος 2002, σ. 451-454.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Νίκου Δαββέτα, <i>Ιστορίες μιας ανάσας</i> (διηγήματα, Κέδρος, Αθήνα, 2002)».
28	τ. 8ος, τχ. 36, Ιούνιος 2003, σ. 574-577.	[ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ: Βιβλιοκρισίες*Αναφορές*Σχόλια] «Κοσμά Ι. Χαρπαντίδη, <i>Το έκτο δάχτυλο</i> (διηγήματα, Κέδρος, Αθήνα, 2002)».
29	τ. 9ος, τχ. 37, Δεκέμβριος 2004, σ. 158-161.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Χρήστου Ασπερίου, <i>Το γυνώ της σόμα και άλλες παράξενες ιστορίες</i> (Διηγήματα, Πατάκης, Αθήνα, 2003)».
30	τ. 9ος, τχ. 38, Ιούνιος 2005, σ. 334-337.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Βασίλη Τσιχαπούση, <i>Να σ' αγαπάει η ζωή</i> (Διηγήματα, Πατάκης, Αθήνα, 2004)».
31	τ. 9ος, τχ. 39, Δεκέμβριος 2005, σ. 532-536.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Δημήτρη Μίγγα, <i>Της Σαλονίκης μοναχή...</i> (Διηγήματα, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2003, σ. 175)».
32	τ. 9ος, τχ. 40, Ιούνιος 2006, σ. 716-721.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Σταύρου Κρητιώτη, <i>Το μυηολόγιο ενός απόντος</i> (αμυθιστόρημα) κεντρώνων, Πόλις 2005)».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

33	τ. 10ος, τχ. 41, Δεκέμβριος 2006, σ. 165-169.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Γιάννης Κασσιρίδης, <i>Μισάντρα</i> (Διηγήματα, Κέδρος, Αθήνα, 2005)».
34	τ. 10ος, τχ. 43, Δεκέμβριος 2007, σ. 574-579.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Μαρία Μητσορα, <i>Άννα, να ένα άλλο</i> (διηγήματα, νέα αναθεωρημένη έκδοση, Πατάκης, Αθήνα, 2006)».
35	τ. 10ος, τχ. 44, Ιούνιος 2008, σ. 822-828.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Ζέτας Κουντούρη, <i>Ομορφη ζωή</i> (διηγήματα, Κέδρος, Αθήνα, 2006)».
36	τ. 11ος, τχ. 45, Δεκέμβριος 2008, σ. 163-169.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Ειρήνης Κίτσιου, <i>Εκπαιδευτής Γρύλων</i> (Αφηγήματα, Ζαχαράκης, Αθήνα, 2008)».
37	τ. 11ος, τχ. 46, Ιούνιος 2009, σ. 415-422.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Γιώργη Μανουσάκη, <i>Ο Εθελοντής</i> (Μυθιστόρημα, Κέχλη, Αθήνα, 2008)».
38	τ. 11ος, τχ. 47, Δεκέμβριος 2009, σ. 647-651.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Αλέξανδρος Βακαργιώτη, <i>Διηγήματα για το τέλος της μέρας</i> (Διηγήματα, Εκδόσεις Λογείου, Τρίκαλα, 2009)».
39	τ. 11ος, τχ. 48, Ιούνιος 2010, σ. 875-881.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Αίλας Κονομάρα, <i>Η αναπαράσταση</i> (Μυθιστόρημα, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2009)».
40	τ. 12ος, τχ. 49, Δεκέμβριος 2010, σ. 190-200.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Λιό διηγήματα (Αλ. Ίσαρη, "Bar Venus"*Χρ. Οικονόμου, "Τις τους φτωχούς ανθρώπους")».
41	τ. 12ος, τχ. 50, Ιούνιος 2011, σ. 479-484.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Μαρία Κέντρου Αγαθοπούλου, <i>Η Ευφρόνη με το ταγάρο στο μπαλκόνι</i> (Διηγήματα, Εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα, 2010)».
42	τ. 12ος, τχ. 51, Δεκέμβριος 2011, σ. 776-782.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Τάσος Αναστασίου, <i>Συνεσταλμένος δολοφόνος</i> (διηγήματα, Εκδόσεις Κουκιάδα, Αθήνα, 2011)».
43	τ. 12ος, τχ. 52, Ιούνιος 2012, σ. 1051-1058.	[Αναφορές*Βιβλιοκρισίες] «Μάκη Καραγιάννη, <i>Το όνειρο του Οδυσσέα</i> (Μυθιστόρημα, Μεταίχμιο, Αθήνα 2011)».

Πίνακας 3. Αφηγήματα (αυτοτελή διηγήματα ή μέρη ευρύτερης σύνθεσης) του Γ. Αράγγη στο περιοδικό *Πλανόδιον*

	Βιβλιογραφική αναφορά	Τίτλος
1	τ. 7ος, τχ. 32, Ιούνιος 2001, σ. 565-573.	«Επιστροφή» (πεζό κείμενο, μέρος ευρύτερης σύνθεσης).
2	τ. 8ος, τχ. 35, Δεκέμβριος 2002, σ. 350-359.	«Η επίσκεψη» (πεζό κείμενο, μέρος ευρύτερης σύνθεσης).
3	τ. 12ος, τχ. 52, Ιούνιος 2012, σ. 901.	[Ελληνικό Μπινζι (2/2)] «Ο γείτονας».